

Quant rares són les eleccions europees?

ORIOI BARTOMEUS

Analista polític i director de *frc REVISTA DE DEBAT POLÍTIC*

L'última convocatòria electoral per a l'elecció del Parlament europeu, celebrada el passat 7 de juny, va batre el rècord d'abstenció a Catalunya, situant la participació per sota del 40% per primer cop, comptant no només les eleccions, sinó també els referèndums (en el de 2005, sobre la ratificació de la malaurada constitució europea, la participació va ser del 41%).

Aquesta dada, que en altres conjuntures hauria generat un debat profund, no ha tingut el menor impacte. S'ha registrat i automàticament ha estat arxivada. Assumptes tancats. Com és possible? Com pot ser que la compareixença davant les urnes de només quatre de cada deu electors (i ni això) no mereixi més que un comentari a peu de pàgina? La resposta és ben senzilla: eren eleccions al Parlament europeu. Per tant, no compten, estan al marge, no serveixen per explicar el comportament electoral, perquè són uns comicis rars.

És cert això? Les eleccions europees són tan singulars que els seus resultats poden bandejar-se sense una anàlisi? S'equivoquen, doncs, els que assenyalen que el record d'abstenció en aquestes eleccions ens està indicant quelcom que va més enllà de la naturalesa d'unes eleccions realment especials?

La breu història d'aquests tipus d'eleccions a Espanya (només sis convocatòries) ens dóna una idea de la "rarsa" del comportament de l'elector. Tradicionalment han estat un tipus d'elecció que no esperen entusiasme participatiu. Aquesta premissa només s'ha trencat en aquelles ocasions en les que les europees han coincidit amb altres comicis, com és el cas de les municipals (i autonòmiques a tretze Comunitats) de 1987 o 1999. Tan sols la coincidència d'ambdues eleccions ha fet possible que la participació a les europees hagi registrat percentatges "normals".

La "rarsa" de les europees també es pot observar en els resultats. Tendeixen a ser eleccions on el votant opta per partits estrafolaris i antisistema en major mesura que als altres tipus de comicis. El paradigma per excel·lència és el

de la llista de Ruiz Mateos el 1989, que aconseguí dos eurodiputats. Però, deixant a banda aquest cas circumstancial i una major tendència per les opcions menors (ja sigui per afinitat ideològica o per voluntat de càstig a les formacions majoritàries), els resultats globals de les eleccions europees s'inscriuen perfectament en la línia històrica de resultats de les altres eleccions.

Això avalaria un dels aspectes més singulars de les eleccions europees: la seva incapacitat per crear dinàmiques pròpies. Certament, els comicis europeus sempre han estat deutors del clima electoral general, sense ser capaços per ells sols de crear una lògica pròpia. El 1994, per exemple, la convocatòria europea va servir per anunciar el creixement del PP arreu d'Espanya, creixement que es faria efectiu a les municipals i autonòmiques de 1995 i les generals de 1996. Igualment, el 2004 els comicis europeus van servir per validar el triomf socialista a les generals d'uns mesos abans. Les eleccions europees, com s'acostuma a assenyalar, serveixen als electors per premiar o castigar les majories de torn. Aquesta és una lògica que s'estén a tots els

països europeus, i és típic d'eleccions de mig termini on el que s'hi juga es considerat superflu, de manera que el resultat final no revesteix el dramatismes d'unes eleccions importants.

Aquests són tres elements que corroborarien l'especificitat de les eleccions europees: no criden a la participació, els seus resultats premien les opcions "rarses" i no creen una dinàmica pròpia, sinó que ballen al ritme que els imposa la conjuntura general.

Aquests tres aspectes farien creure que les eleccions europees són tan particulars que els seus resultats no poden ser ni extrapolables ni comprables. Les europees, doncs, serien un episodi de raresa electoral al que ens obliguen els tractats de la Unió cada cinc anys.

Aquesta idea, que en part pot ser certa, no és sinó un intent de desempallegar-se d'un element indesitjable, titllant-lo d'estrany i rar. És cert que les europees són un tipus d'elecció molt particular, però també ho és que no deixen de ser unes eleccions, i que el seu resultat explica alguna cosa

sobre la situació política del país. Desestimar-les a les primeres de canvi i sense més explicacions és una manera poc dissimulada de treure's un mort del damunt.

Les eleccions europees de 2009, malgrat les seves particularitats, poden analitzar-se com uns comicis "normals", tant pel que fa a la participació com als resultats. Una i altres són del tot congruents amb el cicle electoral iniciat amb les autonòmiques catalanes de 2006, i que les mateixes europees clouen.

A nivell estatal, els resultats d'aquestes eleccions coincideixen amb la tònica d'empat entre els dos grans partits que es reproduïx a Espanya des de 2004. PSOE i PP s'han anat alternant al capdamunt de les preferències al llarg de dos cicles electorals, sense que cap dels dos hagi aconseguit cimentar una majoria forta, que li obrís un període d'estabilitat d'uns anys. Fins i tot, podria dir-se que aquest equilibri entre ambdues forces es manté des de les eleccions generals de 1996, les primeres guanyades pels populars, i només es trenca a les generals de 2000, a causa de la situació interna dels socialistes i del cansament del seu electorat proper.

Pel que fa a la participació, aquesta convocatòria segueix la línia de desmobilització de l'últim cicle electoral. És cert que, com mana el cànon de les eleccions europees, la participació en aquestes eleccions ha estat la més baixa de tot el cicle, però també és cert que la tendència general en tots els tipus d'elecció tendeix al descens. Coherència, doncs, en l'evolució.

La convocatòria europea de 2009 no és un OVNI electoral ni és lícit tractar-lo com a tal. Ens diu coses i cal escoltar-les, si no volem que aquestes es perpetuïn en el futur. Aquesta convocatòria ha batut el record absolut d'abstenció (referèndums a banda) i alguna idea n'hauríem d'extreure si considerem la participació electoral com un dels pilars fonamentals sobre el que es basteix la nostra democràcia. No pot ser bandejada sense més ni més, a menys que considerem desitjable una democràcia amb índexs de participació de menys del 50 per cent.

Les eleccions europees són singulars, certament, però no són rares. Se'n poden distingir diverses capes de factors explicatius, uns associats a la seva especificitat, però altres coincidents i compartits amb les altres eleccions. Els primers explicarien una part de l'elevada abstenció, però no tota. La part subjacent l'explicarien factors de conjuntura i estructurals, que són presents a tots tipus d'eleccions i que

no es corregiran si no són detectats, avaluats i combatuts. Les eleccions europees actuen com un imant de la desmobilització, concentren tots els factors possibles que fan que la majoria de l'electorat decideixi quedar-se a casa, però l'abstenció que s'hi registra és només en part produïda pel tipus d'elecció. Són distingibles dos grans tipus de factors, els propis d'unes eleccions europees i els generals.

I vet aquí una primera conclusió a tenir en compte. L'abstenció no és un bloc homogeni, que actua mogut per un mateix criteri en una convocatòria determinada. D'abstencions n'hi ha tantes com abstencionistes, cadascú amb la seva raó. Hi ha electors que no voten mai, n'hi ha que voten en funció del tipus d'elecció i n'hi ha que en funció de les propostes, dels candidats o de la competència percebuda. Qualsevol d'aquests criteris pot induir qualsevol elector a l'abstenció, i tots estan presents a totes i cadascuna de les convocatòries electorals, de vegades amb més pes, de vegades amb menys.

El moll de l'os de tot plegat són els incentius. Cada convocatòria genera uns incentius que actuen sobre col·lectius determinats, que participen o s'abstenen en funció de la seva influència. Hi ha incentius genèrics, que actuen en totes les convocatòries. Per exemple, la distància al col·legi electoral, que pot afectar els electors amb mobilitat reduïda. D'altra banda, hi ha factors que actuen en un determinat tipus de convocatòria, com pot ser l'interès dels mitjans. No és el mateix l'espai dedicat a unes eleccions generals que a unes autonòmiques, i a més, aquest interès depèn del tipus de mitjà. En el cas de Catalunya, per exemple, les eleccions autonòmiques reben més interès per part de TV3 que de la resta de televisions, el que fa que l'incentiu al vot sigui més fort entre l'audiència del canal autonòmic que en la resta. Així mateix, un incentiu de fort impacte és la percepció de competència, que fomenta la participació quan és més forta, mentre que desincentiva el vot quan disminueix. Aquest incentiu actua de manera desigual, afectant més els votants proclius a la formació a la que se li suposen menys possibilitats de victòria. Aquesta és una explicació parcial de la desmobilització de l'electorat socialista a les eleccions al Parlament de Catalunya a la dècada dels vuitanta i primers noranta, com també explica en part el descens del vot al PSOE a les generals de 2000. Hi ha una part del cos electoral amb preferències clares, que desisteix de participar si no veu possibilitats que guanyin els seus.

Pel que fa a la part de l'electorat que no té una preferència definida, acostuma a ser més procliu a la desmobilització per factors conjunturals, i per tant necessita de majors

dosis d'incentius per acabar acudint a les urnes. Bona part d'aquests són els que componen el "vot gasiu" (el contrari del "captiu"): aquells que només voten quan les eleccions són considerades transcendents. Són ells els que fan que la participació superi el 70%, com ha estat el cas en només sis de les trenta convocatòries electorals celebrades a Catalunya, i totes elles generals (1977, 1982, 1993, 1996, 2004 i 2008).

De la mateixa manera que els incentius varien entre convocatòries electorals, també la proclivitat dels col·lectius no és la mateixa. Està estudiat que els electors amb menys formació tendeixen a ser més proclius a l'abstenció (malgrat que són més fidels a les seves opcions partidistes). Igualment, els més joves tendeixen més a l'abstenció. En canvi, els electors amb major poder adquisitiu, els més formats i els de mitjana edat són els més actius a l'hora de participar. Aquests no necessiten de gaire incentivació per acudir a les urnes, tot i que són els que manifesten menor fidelitat a una opció.

El que diferencia les eleccions europees de la resta és que, a més dels incentius habituals, hi actua un potent incentiu desmobilitzador, que és específic del tipus d'eleccions. Aquest és el que fa que aquestes eleccions siguin les menys participatives. Ara bé, de quina potència parlem? Quant fort és aquest incentiu a l'abstenció?

La participació a les eleccions europees a Catalunya se situa, de mitjana, nou punts per sota de les municipals i vint per sota les generals. Podria dir-se, doncs, que aquest 9% és l'abstenció específica de les europees, aquella que s'explica per la naturalesa de les eleccions.

Això, tanmateix, no és així. Hi ha dues convocatòries europees que coincideixen amb les eleccions municipals (1987 i 1999), el que d'alguna manera pertorba els índexs de participació per l'afecte arrossegament de les eleccions més importants (les municipals, en aquest cas). Així doncs, si només es tenen en compte les convocatòries europees celebrades en solitari, el diferencial amb les eleccions municipals s'incrementa fins al 14%. Aquesta seria la magnitud de l'abstenció atribuïble exclusivament a les eleccions europees.

Hi hauria, doncs, un 14% del cens que no acudiria a votar pura i exclusivament (és una generalització) pel fet que les eleccions que se celebren són europees. La resta de

l'abstenció es deuria a altres factors, no atribuïbles a la naturalesa de les eleccions.

Aquestes dades comencen a posar una mica en perspectiva les eleccions europees i contextualitzen el seu impacte en la desmobilització electoral. Si a la convocatòria de 2009 es van abstenir sis de cada deu electors catalans, només un i mig ho va fer perquè les eleccions que se celebraven eren eleccions europees. Els altres quatre i mig tenien altres raons per no acudir a les urnes.

La baixa participació atribuïble a les eleccions europees té unes causes associades al tipus de convocatòria, doncs. Però aquestes causes no expliquen tota l'abstenció registrada

A nivell estatal, els resultats d'aquestes eleccions coincideixen amb la tònica d'empat entre els dos grans partits que es reproduceix a Espanya des de 2004. PSOE i PP s'han anat alternant al capdamunt de les preferències al llarg de dos cicles electorals, sense que cap dels dos hagi aconseguit cimentar una majoria forta, que li obrís un període d'estabilitat d'uns anys

en aquestes eleccions. Quina és l'especificitat de les eleccions europees? Els processos electorals, per norma general, acostumen a ser clars i simples (i els mitjans els acostumen a simplificar encara més): es vota per escollir un Parlament, que al seu torn escull un Govern, un alcalde, un president. L'objectiu final de les eleccions apareix clar en la ment de l'elector, així com els contendents. Després de trenta anys ininterromputs d'eleccions, la gran majoria dels

votants catalans tenen una idea precisa de les forces polítiques que es presenten en uns comicis i de les seves posicions en els eixos principals de discussió.

Cap d'aquestes circumstàncies es dona a les eleccions europees. Ni l'objectiu final, ni el marc institucional, ni les forces contendents, ni els temes de discussió apareixen en l'imaginari del votant de manera clara i simple.

A la pregunta de per a què es vota a les eleccions europees, els electors no tenen una resposta clara, o com a mínim, no tan clara com en la resta d'eleccions. Es vota un parlament del qual se'n desconeixen les seves funcions principals, més enllà d'una nebulosa d'atribucions i una idea vaga que si s'aplica no se sap quin tractat aquest parlament tindrà més poder. Ara bé, el pilar fonamental de qualsevol tipus d'eleccions, l'escollir el govern (per parlament interposat), no apareix com un element distingible en les eleccions europees. El Parlament europeu no investeix el president del Govern europeu, això és conegut, ni que sigui vagament, per la gran majoria dels electors europeus. Així doncs, per a què votar? Per escollir un Parlament del qual no surt automàticament un Govern. És a dir, per escollir un Parlament, simplement. Un Parlament del que se'n desconeixen les funcions, els poders i els límits. Encara més, per escollir una part d'aquest Parlament. També a les eleccions

generals els votants de cadascuna de les províncies només escullen els seus representants al Congrés i al Senat, però tenen una consciència del tot. I aquí arribem a l'altre aspecte que manca en les eleccions europees.

L'elector no té una idea precisa de quines són les forces en disputa, perquè la informació que li arriba és parcial, només afecta al seu Estat. És com si els votants de Barcelona no sabessin quins partits es presenten per Madrid al Congrés dels Diputats. L'incentiu a la participació disminuiria automàticament entre aquells que no estan molt convençuts, ja que el seu vot només serviria per escollir una part d'un tot del que es desconeix fins i tot la seva composició.

Un altre element que impedeix que l'elector es faci una idea clara i simple de l'elecció és la manca de candidats als òrgans executius europeus, el que reforça l'idea que el Parlament no compta a l'hora d'escollir el Govern de la Unió. Aquest element és encara més important en un context on totes les eleccions s'ha presidencialitzat gràcies als mitjans de comunicació, i principalment la televisió. Encara que les eleccions que se celebren a Espanya són de caràcter parlamentari, ja fa temps que tenen un biaix fortament presidencial. L'elector, tot i triar una llista de representants, se sent directament vinculat a un candidat, que en puresa només és votat pels electors de la circumscripció en la que es presenta. El fet que a les eleccions europees no existeixi la figura del candidat, impedeix que pugui crear-se aquest vincle amb l'elector, que en els darrers anys ha esdevingut una de les principals forces motivadores de la participació.

Finalment, l'element que fa que les eleccions al Parlament europeu no siguin percebudes com unes eleccions a l'ús és la manca d'un temari propi. Les europees no generen una dinàmica de discussió pròpia, en part perquè els partits les utilitzen per a la disputa interna, i en part perquè la mateixa dinàmica de manca de contendents clars impedeix que sorgeixin portaveus de temes exclusivament europeus.

A més, aquesta manca de discussió sobre temes europeus s'acostuma a suplir per l'apel·lació reiterada a elements tan abstractes com tractats, cimeres, comissions (i comissaris) o presidències rotatòries. Al cap i a la fi, no és que l'elector no consideri Europa com un àmbit transcendental en la seva vida, sinó que el que li arriba d'aquest àmbit li resulta confús. De fet, els sondeigs previs a les elec-

cions indicaven que més del 70% dels electors espanyols considerava que les decisions de la Unió Europea eren molt importants per a la seva vida, però ¿com es pot sentir vinculat un elector a una estructura de llenguatge tan complicat (començant pel fet que al govern se li diu Comissió) i de vida tan atzarosa (és pràcticament impossible que l'elector mitjà pugui seguir la seqüència de tractats o el culebrot de la Constitució)?

Així doncs, a l'elector se li demana que participi en unes eleccions de les que no té clar qui competeix, per a què serveix el seu vot (més enllà d'escollir una part dels diputats) ni quins són els temes de controvèrsia sobre els que els partits (als quals desconeix més enllà del seu àmbit més proper) es posicionen. I malgrat tot això, només el 14% de l'abstenció és atribuïble a tota aquesta sèrie de factors, que afecten específicament les eleccions europees.

I la resta? Si es té en compte que el màxim de participació assolit a Catalunya en els últims deu anys és el 77%, es podria considerar que l'abstencionisme estructural afectaria un de cada cinc electors, que serien aquells que no van a votar mai, siguin quins siguin els incentius de què disposen. Si es considera factible que aproximadament un 15% de l'abstenció és atribuïble a la naturalesa de les eleccions europees, i que en l'última convocatòria l'abstenció va arribar a més del 60%, aproximadament un de cada quatre electors s'absté per raons que no són atribuïbles a les eleccions europees.

El Parlament europeu no investeix el president del Govern europeu, això és conegut, ni que sigui vagament, per la gran majoria dels electors europeus. Així doncs, per a què votar? Per escollir un Parlament del qual no surt automàticament un Govern. És a dir, per escollir un Parlament, simplement. Un Parlament del que se'n desconeixen les funcions, els poders i els límits. Encara més, per escollir una part d'aquest Parlament

Així, de cada deu electors, quatre voten sempre, dos s'abstenen sempre de manera sistemàtica, un i mig s'absté quan venen les europees i dos i mig oscil·len entre l'abstenció i la participació, en funció d'incentius que varien en cada convocatòria. La presència d'aquests incentius i la seva força a l'hora de mobilitzar o desmobilitzar amplexos capes de l'electorat és el que explica les diferències en la participació entre les eleccions.

Les eleccions europees són un tipus d'elecció que no fomenta la participació massiva. Pràcticament cap element dels comicis incita al vot. Tanmateix, aquests elements només semblen responsables del 15% de l'abstenció, la resta s'ha d'atribuir a altres factors, no específics del tipus d'elecció. Estaríem parlant de prop del 45% del cens, que decideix no anar a votar empesos per altres raons. La "rareza" de les europees amaga un immens problema. Podem seguir com si res, o atrevir-nos a enfrontar-nos-hi. ■